

Пецюх Б. І.

ORCID: 0009-0003-5384-5496

аспірант

*Український державний університет імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна*

АНТИРЕЛІГІЙНА ПОЛІТИКА БІЛЬШОВИКІВ ЩОДО ЄВРЕЙСЬКОЇ ГРОМАДИ КИЄВА В 1920-Х РОКАХ

Ключові слова: євреї, Київ, синагога, СРСР, УСРР, більшовики, юдаїзм, громада, релігія.

Після остаточного встановлення більшовицької влади на території Правобережжя та Києва на початку 1920-х років почався процес “радянзації” всіх аспектів життя місцевого населення. Більшовики не змогли обійти стороною єврейство, що являло собою одну з найчисленніших груп національних меншин регіону того часу. На території УСРР проживало всього 2 225 000 євреїв, що становило більш ніж дві третини від загальної чисельності населення цієї національності в СРСР. Найбільша кількість євреїв мешкала в Київській губернії, а саме 577 000 осіб [1, арк. 3–3 зв.]. Протягом другої половини 1920-х років Київ ставав одним з головних міст, куди вони активно переселялись. Єврейське населення Києва зросло на 8,8 % протягом 1923–1926 років [2, с. 131]. Відповідно до статистичних даних, 63,2 % єврейського населення міста було приїждим. Загалом єврейство Києва зросло з 32 093 осіб у 1897 році аж до 140 256 у 1926 році [2, с. 110].

До початку “радянзації” традиційна єврейська освіта та культура нерозривно були пов’язані з релігією. Вони не мислились у відриві від синагог. У такому світосприйнятті їдишу відводилось місце “жаргону”, який не міг існувати у високій культурі, що повністю керувалася постулатами юдаїзму. Більшовицька влада через процеси “радянзації” та “коренізації” дала змогу єврейству отримати окрему світську свідомість та культуру, які змогли існувати незалежно від юдаїзму та ївritу. Одним з головних елементів у виокремленні секулярної частини єврейського життя стала антирелігійна політика більшовиків [3, р. 15].

Протягом 1920-х років антирелігійна політика полягала в арештах сіоністських і громадських активістів, переслідуванні рабинів та закритті і перетворенні синагог у клуби, склади чи майстерні [4, с. 313–314]. У 1920-х роках більшовицька влада створювала показові суди над меламедами та рабинами. Перших навіть змушували підписувати документи, що ті більше не будуть утримувати традиційні школи.

Керівництво активно залучало молодь до пошуку таємних нелегальних єшивотів, які калічили свідомість єврейських дітей [5, р. 162–165]. Варто зазначити, що в перше десятиліття антирелігійної політики акцент робився саме на секуляризації єврейства, а не на його атеїзації [3, р. 77]. Підтвердження цього можна знайти в радянських документах того часу. У них часто згадувалося про те, що громадяни СРСР мають право на свободу віросповідання [5, арк. 54–54 зв.].

У січні 1930 року надійшло повідомлення, що релігійна громада “Бейс – Яків” просила не закривати їхню синагогу. НКВС рекомендувало місцевій владі взяти до уваги це прохання [6, арк. 2].

Сам молитовний будинок був розташований за адресою Скомороський провулок, 7. Його приміщення пропонувалося використовувати для електротехнічної майстерні. Синагога розташовувалася біля ГЕМ. За закриття проголосувало 975 осіб, і 78 підписали заяву про позитивне вирішення цього питання. Проти проголосували 744 особи – члени релігійної громади. НКВС постановив, що синагогу варто закрити, а приміщення передати для створення там відповідної майстерні. У документі йшлося, що “трудяще населення Києва” саме порушило питання про закриття синагоги. Акцент робився на низовій ініціативі, а не на команді зверху. Влада зазначала, що релігійна громада мала поруч інші синагоги, де вони могли б продовжити молитись [6, арк. 62–63].

Такий акцент на бажанні саме київської громади щодо закриття можна пояснити тим, що інших офіційних причин закриття влада не мала. У звітах за 1929 рік адмінвідділ Київського окрвиконкому стверджував, що єврейське релігійне населення ставилось до радянської влади лояльно, на відміну від українського релігійного населення, оскільки усі релігійні громади мали офіційні статuti та діяли суто у правовому полі більшовицького режиму [7, арк. 10 зв. – 12 зв.]. Лише “бажання” киян могло стати для місцевої влади приводом, щоб почати процес закриття цієї синагоги.

Синагогу “Тельнера”, яка розташовувалась на Вокзальній вулиці, 17, також рекомендували закрити. Аргументація зводилась до того, що ця будівля була розташована в зоні знесення, тому заважала будувати новий вокзал. До цієї синагоги входило три релігійні громади, які в 1930 році об’єдналися в одну. Після остаточного закриття “Бейс – Якова” її громада також використовувала цю будівлю для молитов. Загалом синагога “Тельнера” обслуговувала громади вже 4 закритих синагог. У Києві залишалося 8 спеціальних синагог і ще 4 неспеціальних. Тож питання потребувало особливої уваги з боку органів влади, щоб усе-таки закрити цей молитовний будинок [6, арк. 94–95].

Отже, Київ та Київщина із середини 1920-х років були одними з найбільших центрів єврейського життя на території УСРР. Нова більшовицька влада проводила активну антирелігійну політику як складник радянзації суспільства. На початку 1930-х років наступи на єврейські молитовні будинки посилювалися. У Києві їх закривали через потребу в розширенні майстерень, а також бажання народу. В іншому випадку прагнули закрити через активне будівництво вокзалу. Євреїв не рятувало лояльне ставлення до радянської влади, хоча остання і зазначала цей факт у своїх звітах. Вона розуміла, що швидке і масштабне закриття могло спровокувати подальше невдоволення релігійного населення, тому ретельніше почала готуватись до закриття синагог у майбутньому.

Література:

1. YIVO, Box 21, RG 358, Folder 191.
2. Вейцблін І. І. Рух єврейської людності на Україні: періоду 1897–1926 років. Кременчуг : Держвидав України, 1930. 175 с.
3. Batsman M. Bolsheviks' Great Expectations: Sovietizing Jews in the Ukrainian Province, 1919–1930. Florence : European University Institute, 2019. 216 p.
4. Halevy Z. Jewish Schools Under Czarism And Communism: A Struggle For Cultural Identity. New York : Springer Publishing Company, 1976. 298 p.
5. ЦДАВО України. Ф. 5. Оп. 2. Спр. 203.
6. ЦДАВО України. Ф. 5. Оп. 3. Спр. 1939.
7. ЦДАВО України. Ф. 5. Оп. 3. Спр. 1599.